

Standardy péče o prostředí a krajinu

- Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině SPPK C02 003:2016
- Péče o funkční výsadby ovocných dřevin SPPK C02 005:2016

Zdena Koberová

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Východní Čechy,
oddělení Správa CHKO Železné hory, zdena.koberova@nature.cz

Výsadby ovocných dřevin daly naší krajině typický ráz, charakter a atmosféru. Návrat tradičních odrůd souvisí s potřebou hledání trvalejších hodnot, nebo každý strom je vlastně osobní práce sadě a šlechtitele, každý sad i strom má i svůj příběh. Z tohoto pohledu se dají považovat ovocné dřeviny za krajinné znaky a symboly, které mají nezastupitelnou roli v životě každého z nás. Právě podle těchto znaků a symbolů poznáváme v minulosti navštívená místa a můžeme si vybavovat vzpomínky a vrátit se zpět do dob, kdy tyto stromy byly třeba o 20 let mladší.

V naší zemi se uplatňují především ve formě silničního stromořadí, roztroušených typů alejí a extenzivních sadů. Otázka výsadby nových stromořadí podél silnic je v dnešní uspěchané době poměrně aktuální. Především z bezpečnostního hlediska vyplývá, že stromy u rychlostních komunikací a silnic I. třídy jsou jen těžko přijatelné. Na silnicích nižších tříd jsou tyto výsadby opodstatněné a hrají významnou roli v utváření krajiny.

Soliterní stromy a stromy na mezích mají kromě krajinného hlediska i funkci ekologickou a mechanickou. Jednotlivými stromy se totiž značí hranice mezi pozemky. Tyto stromy (odrody) s minimální potřebou údržby byly vitální a dlouhověké.

(foto .1)

Pro udržení ovocných stromů v naší krajině a pro úspěšné zakládání extenzivních výsadeb ovocných dřevin Agentura ochrany přírody a krajiny a Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně ve spolupráci s odborníky zpracovala 2 normy - podmínky shrnuté do 2 standardů, týkající se ovocných dřevin.

Standard FUNKČNÍ VÝSADBY OVOCNÝCH DŘEVIN V ZEMĚDĚLSKÉ KRAJINĚ definuje agrotechnické úkony spojené s přípravou pozemku, výsadbou a následnou péčí o ovocné dřeviny rostoucí mimo intenzivní produkční sady od výsadby do 10. roku života.

Standard je určen pro výsadby ovocných dřevin s harmonickým spojením tradičních produkčních funkcí se souasnými požadavky na plnění funkcí mimoprodukčních. Ve funkčních výsadbách žádná z funkcí výrazně neprevládá nad jinými. Z tohoto důvodu jsou některé parametry stanoveny odchýlen od hodnot ovocnářských. Účelem standardu je umožnit využití bohatství odrůd ovocných dřevin, které se významně liší schopnostmi využívat nebo tolerovat různé stanovištní podmínky. Bohatství různých odrůd ovocných dřevin rostoucích ve volné krajině je nedílnou součástí zemědělské krajiny již po staletí. Odrůdy použitelné pro funkční výsadby jsou pro potřeby standardu označeny jako tzv. záchranné sortimenty ovocných dřevin.

V rámci standardu jsou ovocné dřeviny rozděleny na ovocné stromy a ovocné keře. Dále je uvedeno hospodářské dělení a dělení podle teplotních nároků.

Jako ovocný strom se počítají druhy:

-) broskvoň obecná (*Persica vulgaris*) - dále jen broskvoň,
-) hrušeň obecná (*Pyrus communis*) – dále jen hrušeň,
-) jablko domácí (*Malus domestica*) – dále jen jablko,
-) jeřáb domácí (syn. jeřáb oskeruše) (*Sorbus domestica*)* – dále jen jeřáb oskeruše,
-) jeřáb obecný sladkoplodý (*Sorbus aucuparia* var. *dulcis*)* – dále jen jeřáb sladkoplodý,
-) kaštanovník setý (*Castanea sativa*) – dále jen kaštanovník,
-) kdoulo podlouhlá (*Cydonia oblonga*) – dále jen kdoulo,
-) mandloň obecná (*Amygdalus communis*) – dále jen mandloň,
-) meruňka obecná (*Armeniaca vulgaris*)- dále jen meruňka,
-) mišpule německá (*Mespilus germanica*)* - dále jen mišpule,
-) morušovník černý (*Morus nigra*)*, morušovník bílý (*Morus alba*) – dále jen morušovník,
-) ořešák královský (*Juglans regia*) – dále jen ořešák,
-) slivoň švestka (*Prunus domestica*), slivoň obecná (*Prunus insititia*) – dále jen slivoň,
-) třešňovka (*Cerasus avium*) – dále jen třešňovka,
-) višňovka obecná (*Prunus cerasus*) – dále jen višňovka.

Jako ovocný keř se počítají druhy:

-) dřín obecný (*Cornus mas*)* – dále jen dřín,
-) kdoulo,
-) líška obecná (*Corylus avellana*) – dále jen líška,
-) mišpule*,
-) morušovník*.

* Není na seznamu ovocných druhů a rodů dle vyhlášky č. 378/2010 Sb.

Plánování a projektování příprava výsadby

Fáze plánování probíhá v několika krocích, jako je výběr stanoviště, zhodnocení prostorových poměrů ploch pro výsadbu, výběr druhu a odrůdy (odrůdy prioritní,

místní, specializované, přijatelné a průzkumné) a výběru podnože (silně rostoucí podnože). Při výběru stanoviště je jako hlavní kritérium stanovena nadmořská výška. Pro běžné ovocné druhy je limitující nadmořská výška 600 m n. m., pro teplomilné druhy se jedná o pásmo do 250 (v odvodněných případech do 350) m n. m. Zásadní pro úspěšné pěstování ovocných dřevin je výběr podnože. Plodové odrůdy ovocných stromů musí být šlechtěné **na silně rostoucí podnoži**.

**Povolené podnože pro ovocné stromy
(příloha číslo 1 standardu)**

Druh	generativní podnož	vegetativní podnož
jabloň	jabloňový semenáč, jabloňové pláně, J-TE-1, J-TE-2, J-KL-1, J-KL-2, J-KL-3, J-KL-4	A2, M11, M16, J-TE-C.
hrušeň	hrušňový semenáč, hrušňové pláně, H-TE-1, H-TE-2, <i>Pyrus betulaefolia</i>	OHxF 282 (syn. Farold 282, Dayre)
třešeň a višně	skupina třešeň ptáčnice, např. P-TU-1, P-TU-2; skupina mahalebka - do sušších půd, např. MH-KL-1	SL64, MHKOA
slivoně	skupina slivoň myrobalán – do sušších půd: neselektovaný myrobalán, MY-BO-1, MY-VS-1; skupina slivoň švestka a slivoň obecná (slíva): – jen do vlhčích půd: např. Saint Julien 2, S-BO-1, Durancie, Wangenheimova, Zelená renklóda, Špendlík žlutý	Marunke (syn. Prunus Ackermani)
meruňka	skupina slivoň myrobalán – viz slivoně; skupina meruňkový semenáč (ne do těžkých půd), např. M-VA-1, M-VA-2, M-VA-3, M-VA-4, M-LE-1, MLE2, M-HL-1, MHL2.	Marunke (syn. Prunus Ackermani)
mandloň	skupina mandloň: např. MN-VA-1; skupina broskvomandloň: např. MB.VA-1, BM-VA-2.	
mišpule	hrušňové pláně, hrušňový semenáč, jeřáb obecný	-
kdouloň	hrušňový semenáč, hrušňové pláně,	-

	semenáč kdouloně	
jeřáb obecný	semenáč jeřábu obecného	-
jeřáb oskeruše	semenáč jeřábu oskeruše	-

Výsadbový materiál

Výsadbový materiál by měl splňovat požadavky školkařských výpěstků. Pro účely standardu se stanovují následující parametry školkařských výpěstků stromů:

-) **polokmen** (PK): výška kmene 1,30–1,69 m,
-) **vysokokmen** (VK): výška kmene 1,70 m a více
-) **špičák pro polokmen**: výška minimálně 1,50 m
-) **špičák pro vysokokmen**: výška minimálně 1,90 m

Výsadba ovocných dřevin

V rámci výsadby ovocných dřevin je zajištěna úprava pozemku, rozmístění jedinců na stanovišti, parametry výsadbové jámy, období výsadby, postup výsadby a kotvení a ochrana dřevin před poškozením zvířaty a zvěří.

Například minimální vzdálenost u liniových výsadeb jabloní a hrušní by neměla být menší než 8 metrů, u třešní a ořešáků by měla dosahovat minimálně 10 metrů. U slivoní je postačující minimální rozestup výsadeb 6 metrů.

(kresba číslo 2, 3 a 4)

Povýsadbová péče

Povýsadbovou péčí je myšleno péči o ovocných dřevin, v rámci výsadeb a v kultu ovocného stromu do 10-ti let se jedná o péči na korunku, o výchovný řez, o řez prosvětlovací – proklest a řez opravný. Dále se jedná o péči o bylinné patro (kosení, pastvu), péči o doprovodné dřeviny, kontrolu a odstranění kotvících a ochranných prvků, o závlahu, výživu a hnojení ovocných dřevin, o ochranu ovocných dřevin proti chorobám, škůdcům a povětrnostním vlivům a o ošetření kmene ovocných stromů.

Součástí standardu jsou mimo jiné položky:

- Nevhodná stanoviště pro ovocné druhy podle BPEJ
- Vhodné podnože pro ovocné stromy
- Minimální a maximální vzdálenosti vysazovaných dřevin ve skupinových ovocných výsadbách v metrech
- Záchranné sortimenty ovocných dřevin (viz příloha Inženýrka Ing. Martina Lípy)

Standard PÉČE O FUNKČNÍ VÝSADBY OVOCNÝCH DŘEVIN

Účel a náplň standardu

Standard definuje agrotechnické úkony spojené s péčí o ovocné dřeviny rostoucí v extenzivních výsadbách od 10. roku života na trvalém stanovišti, ve kterých se vyskytují staré, krajové a místní odrůdy. Součástí standardu je i komplexní problematika řezu ovocných dřevin od doby výsadby. Ve standardu je zmíněna též péče o bylinné patro ovocných výsadeb a péče o doprovodné neovocné dřeviny, které doplňují ovocné dřeviny při výkonu mimoprodukčních funkcí.

Standard se nezabývá péčí o intenzivní ovocné výsadby stromů a keřů, u kterých výrazně převládá funkce produkční nad funkcemi mimoprodukčními. Z tohoto důvodu jsou některé parametry stanoveny odlišně od ryze ovocnářských postupů. Účelem standardu je mj. zachování široké genetické rozmanitosti starých, krajových a místních odrůd ovocných dřevin, které jsou dlouhodobou součástí krajiny České republiky ve formě sadů, liniových výsadeb a solitér. Účelem standardu je též zajistit normativní rámec pro zachování ovocných dřevin pěstovaných zpočátku, kdy produkce užitkových částí je v harmonickém souladu s plněním mimoprodukčních funkcí ekologických, biologických, krajinných, historických, společenských a kulturních.

Plánování

V rámci plánování dochází k průzkumu lokality, zejména k lokalizaci a zhodnocení dřevin, zpracování návrhu opatření, zhodnocení bylinného patra.

Údržba ovocných dřevin

Kapitola obsahuje techniky údržby, termíny údržby, velikost a ošetření ran po údržbě.

Nejpodstatnější je rozdělení zpočátku údržby do technologických skupin.

Údržba zakládací – jeho účelem je založení a výchova korun mladých ovocných stromů a keřů. Mezi zakládací údržby patří údržba ovocných stromů na korunku (ORK) a údržba ovocných dřevin výchovný (O-RV)

Údržba udržovací má za cíl udržet požadovaný pístitelský tvar a dlouhodobě zajistit dobrý zdravotní stav ovocných dřevin. Dělí se na údržbu prosvětlovací - proklestování ovocných dřevin (O-RP), údržbu ovocných dřevin zdravotní (O-RZ) a odstranění vlků a výmladků podnože ovocných dřevin (O-OV)

Údržba zmlazovací je redukce nadzemní soustavy s cílem posílení růstové fáze. Provádí se především u starších jedinců a dělí se na údržbu ovocných dřevin zmlazovací mírný (O-RZM), údržbu ovocných dřevin zmlazovací střední (O-RZS) a údržbu ovocných dřevin zmlazovací hluboký (O-RZH). Ten by měl být využit výjimečně, pouze tehdy, pokud dřevina nereaguje na udržovací, mírný ani střední zmlazovací údržbu.

Údržba speciální (opravný) - (O-RO) napravuje nedostatky ve vývoji dřeviny, pokud nebyl správně proveden výchovný údržba nebo došlo k poškození dřeviny.

Péče o ovocné dřeviny

Péče spoívá v zabezpečení proti poškození zvířaty a zvěří, v hnojení a výživě (preferenčně vhodné podnože, použití bobovitých rostlin v bylinném patře a organických hnojiv) a v ochraně proti chorobám a škůdcům se zaměřením na preventivní, mechanické a biologické postupy.

Péče o bylinné patro

Péče o bylinné patro musí být prováděna tak, aby nedocházelo k poškození cílových dřevin. Většinou se jedná o udržovací sečení 1 až 2 x ročně. Tam, kde byt nahrazena pastvou hospodářských zvířat.

Péče o doprovodné dřeviny

Ve výsadbách mohou být zastoupeny i jiné než ovocné dřeviny, neinvazivního charakteru, neohrožující píenosem patogeny a nekonkurující pístovaným ovocným dřevinám. Péče se řídí standardem výsadba stromů a keřů stromů.

Součástí standardu jsou mimo jiné pílohy:

- Příklady žádoucích a nežádoucích doprovodných dřevin a bylin v ovocné výsadbě nebo její blízkosti
- Druhy jetelovin povolené a nepovolené pro výsev do výsadeb se speciální péčí o bylinné patro
- Rozdělení ovocných druhů podle rychlosti vývoje

Schválené standardy SPPK C02 003 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině a SPPK C02 005 Péče o funkční výsadby ovocných dřevin jsou zveřejněny na stránkách <http://standards.nature.cz/schvalene-zneni-standardu/>. Na uvedených stránkách jsou ke stažení zdarma (po zadání emailové adresy - z důvodu informací o případné budoucí aktualizaci standardu).

Standardy komplexně a přehledně řeší výsadbu a péči o ovocné dřeviny rostoucí mimo produkční sady. Účelem standardu je zejména zachování široké genetické rozmanitosti starých, krajových a místních odrůd ovocných dřevin. Měly by zajistit normativní rámec pro zachování ovocných dřevin pěstovaných společně, kdy je produkce v harmonickém souladu s dalšími funkcemi - ekologickými, biologickými, krajinnými, historickými, společenskými a kulturními. Velkým přínosem je výběr použitelných odrůd ve formě tzv. záchranných sortimentů ovocných dřevin, ve kterých jsou dle významu dále děleny do kategorií prioritní, specializovaný, přijatelný, průzkumný a místní sortiment.

Literatura:

SPPK C02 003:2016 Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině

SPPK C02 005:2016 Péče o funkční výsadby ovocných dřevin

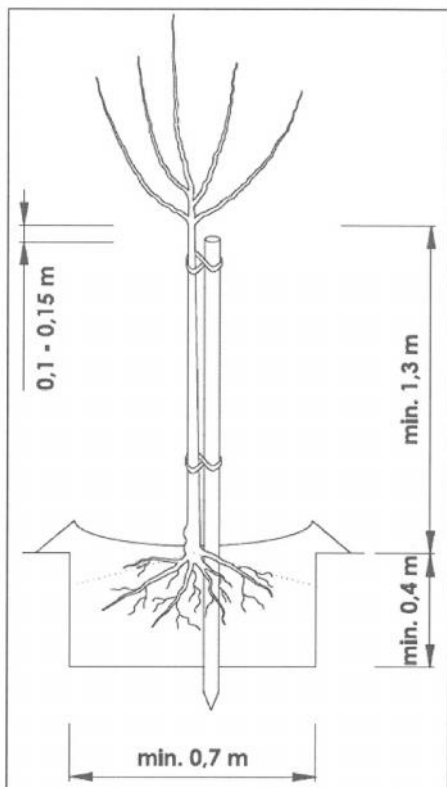
Autor kreseb: Bc. David Ladra

Stručný obsah:

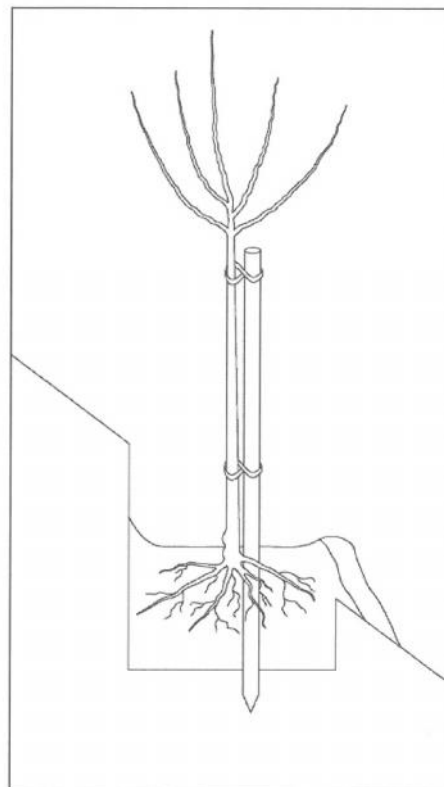
Pro udržení ovocných stromů v naší krajině a pro úspěšné zakládání extenzivních výsadeb ovocných dřevin Agentura ochrany přírody a krajiny a Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně ve spolupráci s odborníky zpracovala 2 normy - podmínky shrnuté do 2 standardů, týkající se ovocných dřevin. Standard Funkční výsadby ovocných dřevin v zemědělské krajině a Péče o funkční výsadby ovocných dřevin. V první normě jsou druhy ovocných dřevin vhodné k výsadbě, doporučené podnože, způsob výsadby a péče o nově vysazené dřeviny. Druhá norma Péče o funkční výsadby ovocných dřevin říká, jak se o stromy starat po výsadbě, jak je v průběhu času ezat, jak udržovat bylinné patro v místě výsadby. Zahrnuje druhy rostlin vhodných do podrostu v této výsadbě, doprovodné dřeviny vhodné a nežádoucí.

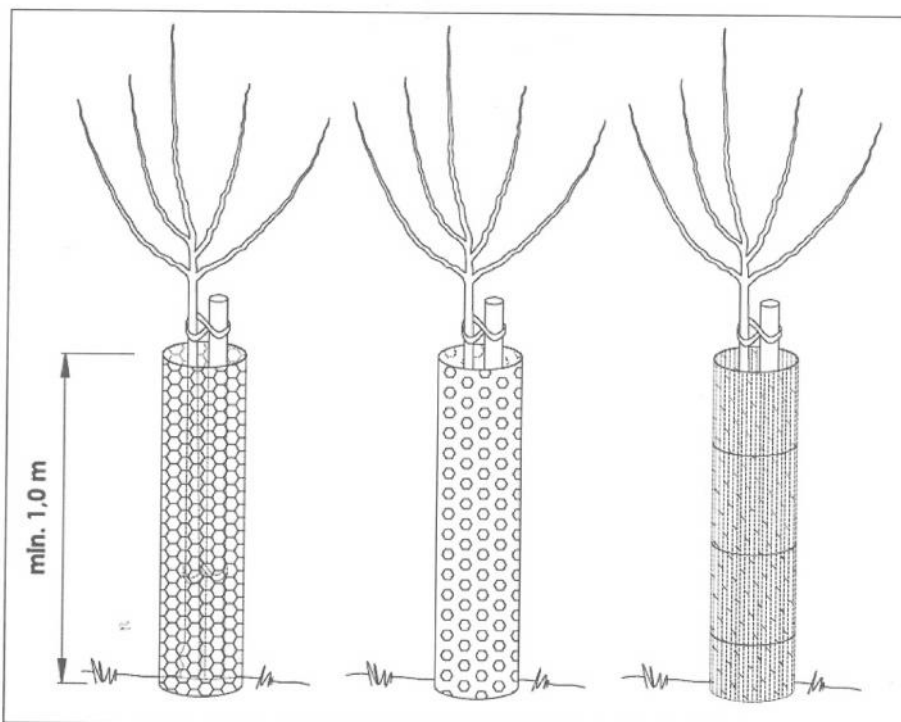
Soliterní strom – vhodný druh a dlouhověká, vitální odrůda nevyžadující větší péči

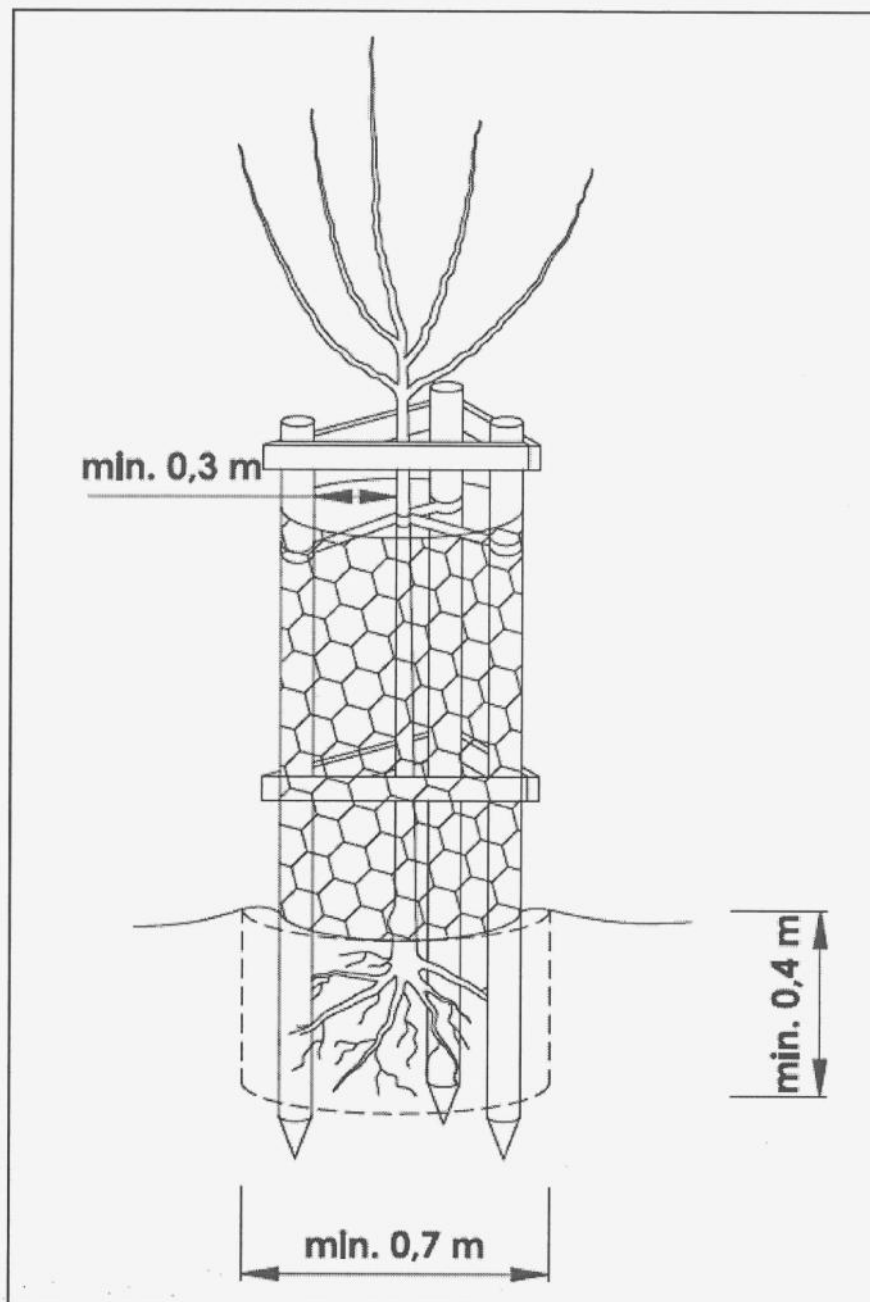
Obr. 1 Výsadba ovocného stromu na rovině (5.5.4).

Obr. 2 Výsadba ovocného stromu na svahu (5.5.4).

Obr. 3 Ochrana kmene při jednobodovém kotvení - příklady řešení (drátěné pletivo, plast, rákos apod.) (5.7.4).

Obr. 4 Ochrana kmene při vícebodovém kotvení - příklady řešení (drátěné pletivo, dřevo) (5.7.5).

O autorovi:

Ing. Zdena Koberová, zdena.koberova@nature.cz. Pracuje na správě Chráněné krajinné oblasti Železné hory, členka českého zahrádkářského svazu a externí spolupracovnice českého svazu ochránců přírody. Dlouhodobě se věnuje zachování velkých ovocných stromů v krajině východních Čech. V této oblasti se aktivně věnuje vyhledávání starých ovocných odrůd za pomoci místních znalců a pamětníků, studiem archivních materiálů a mapováním přímo v terénu. Pracuje jako správce genofondových ploch, aktivně vyhledává zájemce o pěstování místních tradičních odrůd a propaguje ovocnářské dědictví prostřednictvím výstav plodů.

